

RYCHŁY (281) *ai*

rychły (133), **rychł** (148) [*w skostnialych wyrażeniach przyimkowych*].

comp rychlejszy (13), [rychlszy]; -ejszy (3), -éjszy (1), -(e)jszy (9); -ejszy *SarnStat*; -ejszy : -éjszy *Oczko* (2:1).

sg m N rychły, [rychlszy] (16). ◇ *G* rychł(e)go (2). ◇ *A* rychły (6), rychł(e)go (2). ◇ *L* rychłym, rychlejszym (13). ◇ *f N* rychła, rychlejsza (5); rychł(a) (2). ◇ *G* rychłej (3); -ěj (1), -(e)j (2). ◇ *A* rychłą (10), rychłu (1) *MetrKor*. ◇ *I* rychłą (1). ◇ *L* rychł(e)j (1). ◇ *n N* rychlé, rychlejszé (6); -é (1), -(e) (5). ◇ *G* rychlégo, rychlejszého (12); -ého (1), -(e)go (11). ◇ *D* rychł(e)mu, rychlejsz(e)mu (22). ◇ *A* rychł(e), rychlejsz(e) (23). ◇ *L* rychłym, rychlejszym (3). ◇ *pl N m pers* rychli (2). *subst* rychł(e) (1). ◇ *D* rychłym (1). ◇ *A subst* rychł(e) (1). ◇ [*L* rychłych.] ◇ *skostn sg n L* w rychle (147), na rychle (1) *OpecŻyw*.

Składnia comp: rychlejszy niż(li) co (2) *GlabGad*, *Oczko*; [rychlszy nad kogo].

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII w.*; poza tym *Sł stp*: wrychle, *Linde XVI – XVII w.*: rychło, wrychle.

I. W funkcji właściwej (133) :

1. *Szybko poruszający się, biegnący, też zwinny, ruchliwy; alacris Calag (10)* : Ktory koń ná łtaniu przedniemi nogámi náchylonémi łtoi iákoby śiedziéc chciał/ ten bywa rychły. *SienLek* 187; *Hurtig*. *Wártky/ rychły/ chutky. Alacris. Calag* 291b; [Rychły pernix ... i(d est) perseverans in conatibus vel velox et in pedibus *ReuchlinBartBydg* z5v].

W przeciwstawieniu: »rychły ... leniwy« (2): *SienLek* 186v; Tákże też y miedzy końmi y miedzy ptaki/ chocia y będą iednákiey náтуры/ á wźdi widamy rozne náтуры: Ieden waśniwy/ drugi pokorny/ ieden rychły drugi leniwy/ ieden grędą drugi inochodą *RejZwierc* 67v.

Wyrażenia: »ku bieżeniu rychły« (1): Ludzi tak rozeznawać mamy iako konie gdzie kupuiemy, bo nie napochwy ani na vždy wżględamy, ale na nogi pilnie patrzymy aby był łpołobu piękneho ku bieżeniu richły, á ku ciągnieniu moczny. *BielŻyw* 92.

»chart rychły« (1): Lowiec miał chártá rychłego/ Vganiał nim záiácá kożdego *BierEz* N2.

»koń rychły« (1): Ten Pan woley nie pokłáda w mocy koniá rychłego/ Nie vpodoba łobie nog mężá namożnieyźzego *LubPs* ff2v; [á połłał [*Mardocheusz*] włkok líłthy przez połły/ ktorzy iecháli ná koniech rychłych [*in equis, equitantium velocia animalia*] y ná młodych mulech. *BibRadz Esth* 8/10 (*Linde*)].

»pogonia rychła« (1): władzon Keyłtut ná Málborg do mocnego łklepu/ wżákże wywiedzyon [...] przez iednego Litwiná [...] / kthory mu przyniołł łzátę zakonną [...] / á obłogł go w nię y wywiodł/ ná koń władził/ [...] wżákże pogonia była rychła zá nim/ w boru s koniá s łiadł y opuścił go á łam nocą przyłzedł do Mazowłz *BielKron* 376v.

Szeregi: »rychły i pewny« (1): Czemu w nogach łą przeguby iako w biodrach/ w kolanach etc. (–) Dla richleyźzego y pewnieyźzego połtępowania, ktore by nie było tak łłufzne okrom przegubow w łtawiech. *GlabGad* F3.

»rączy i rychły« (1): Máły koń ołtre kołci miedzy wżzámí máiác/ káždy táki rączy bywa y rychły: ále iefli kołci tępe ma/ bywa leniwy. *SienLek* 186v.

α. W funkcji rzeczownika (1) : Rozmyślałem ząię o tych rzeczach ktore łożcu przyleżą/ áno nie máfz biegow rychłym [*nec velocium esse cursum Vulg Eccle 9/11*]/ áni walki mocnym/ [...] ábowiem czás y fortuná zwyczáiem wżytkim przychodzą. *BielKron* 81v.

2. Powtarzający się w krótkich odstępach czasu (1) :

Wyrażenie: »tępanie rychłe« (1): (*nagł*) Nauka o Pulfie. (-) [...] Przytym miey wielką bacźność na tępanie á ruchanie żyły. [...] Theż będzieli tępanie cienkie á rychłe/ iakoby kikutem palcza dotykał. Kolerę/ to ieft iańną żość: znamionuie. *FalZioł* V 12v.

Szereg: »cienki a rychły« (1): Cf **Wyrażenie**.

3. Szybko przebiegający, krótko trwający (27) : Pśi ięzyk ma to przyrodzenie/ Ránam czyni rychłe goienie. *BierEz* I4; albo thakiełz z ftrony chore⁶⁰ albo niemocznego dzieciątka/ ktore pomocy łobie żadney dać niemoże: ku richłemu na fwiat wyłzciu ftąd bywa ciężkoć z boleścią matcze rodzązey. *FalZioł* V 17d; Rzeczy ktorem chczefz miec richłe dokonanie y wypełnienie: poczynay. Ale czo chczefz miec długo a trwalo: nie poczynay. *FalZioł* V 49v, I 2a, 27d, V 18b, 99v; Przeto gdy głowa bywa wzgorę podniefiona tedy fie ona komorka [*wymyślająca w mózgu*] odtwarza, á tak richleyfze może być wymylenie. *GlabGad* B3; ktore [*pary jadowite*] przez oczy iako przez rzadką rzecz á subtilną maią richleyfie [!] przelcie niżli przez infze członki *GlabGad* B6v; IAki chleb zdrowfzy. (-) Chczefzli ku richleyfzemu ftrawieniu, albo dla nabycia krwi subtilney y ciała miękkiego tedi lepfzy pśzeniczny. *GlabGad* G5v, Kv; *ZapWar* 1545 nr 2646; *SienLek* 148 marg; Reyeftr dla richleyfżego náleżenia rzeczy tych/ które fye w tych Książkách zamykaią. *Oczko* [41]; A wżákże iż dla wielkich trudności [...] tá rzecz poniekađ poczęta/ do tego czáfu ku końcu nie mogła byđz przywiedziona: My ábyfmy potrzebie Rzeczypolítéy/ y tákże w dokonaniu richleyfzym téy fprawy [*in perficiendo maturius opere JanStat* 141]/ doftoieńftwu náłzemu porádzili/ [...] zá rádą wżytkich Rad náłzych fkazálifmy/ y fkázuiemy [...]: áby [...] *SarnStat* 55.

Wyrażenie: »rychłe (jest) porodzenie« [*szyk 10:1*] (11): Theż kadzenie fiarczane pod białą głową ktora niemoże porodzić/ iełth ku wielkiej pomocy rychłego porodzenia. *FalZioł* III 38c; Piłuły: Czyniącze richłe porodzenie. *FalZioł* V 24v, †8c, IV 48b, V 15v, 20b, 24v [3 r.], 25 [2 r.].

Szeregi: »rychły a lekki« (2): ftarłfzy ty rzeczy na proch/ potym z winem á z wodą rozmąc/ á ciepło paniey dać wypić. Pomaga ku richłemu á lekkiemu porodzeniu. *FalZioł* V 24v, V 15v.

»prętki a rychły« (1): Reyefthr álbo fprawá dla prętkiego a rychlego znalezyenia. *RejZwierz* aa.

4. O odstepie czasowym wydarzeń (80) :

a. Następujący po krótkim odstepie czasu; o wydarzeniach przyszłych zwykle też: który na pewno nastąpi; celer *PolAnt*, *Cn* (59) : Bo kto nád śily mociuie/ Rychłą w tym łzkodę poczuie *BierEz* H2v; Człowiek gdy go pies vkąśli/ Szukał ktoby go vleczył. Aż ieden miedzy fąśiády/ Dodał mu tákowej rády. Chczefzli by rychłe zdrowie miał/ Day pfu być ránę wylizał. *BierEz* I4, K, K3v; Panią niepłodną fprawić ku richłemu poczęciu. *FalZioł* *b, I 22b, 83a, 94a, 119c, III 16c (15); ktore [*posły, tj. posłów*] ząię Cefarz rychło odprawił/ obiáwiwfzy im fwoy rychły przyiazd do Wiedniá/ tákże rychło zá nimi dzyefiątego dnia Lipcá do Wiedniá przyiechał. *BielKron* 413v; Mięfo iełli ząwždy będziefz ieść/ rychłe fkázenie poczuiefz. *SienLek* 5, 51v; Grzechu ich nie prágniem/ ále dobrego fwego/ y richleyfżego powftania ich/ wielce w Bogu prágniem. *SkarŻyw* 374; Pánie Boże day

I.M.X&langb;iędzu) K&langb;anonikowi&rangb; rychle vpámietanie: ktory nas tak niemiłosiernie y nieśpráwiedliwie ładzi: niź przyidzie do ładu onego óstátecznego śpráwiedliwego *CzechEp* 99, 63.

Fraza: »rychły nam czas przydzie« (1): *Wielom* tu zdobna młodość może sie podobác. Iź ią czyłtym połtępkim [*Stanisław Rydzyński*] vmie pokázowác. *RIchły* nam czas/ da Paⁿ Bog/ przydzie s poćiechámí/ Ze godnego człowieká z niego obaczmy. *MycPrz* I A2v.

Wyrażenia: »rychły(-e) koniec (a. dokończenie)« [*szyk 2:1*] (3): Athak profzy yego Cro M. aby V.C.M./ tho opatrzycz raczil aby they rzeczy rychly konyecz bicz mogli *LibLeg* 7/33; *LubPs* hh6; [*Aleksander*] vpominał Traki/ Macedony/ Greki/ Illiryki/ áby fwey flawy ielzcze tym więcey poprówili/ powiedáiąc im koniec rychły tym pracam. *BielKron* 124.

»rychła pomsta« [*szyk 1:1*] (2): A ktemu sítaniełz sie zázwdy pod przekłeciem bozym/ y pod pewną á pod rychłą pomłtą iego/ ktora cie żadnym obyczáiem minác nie może s pewnych obietnic Páńfkich *RejZwierc* 127; Grzechy sie też rołkwitnęły one/ ktore sie ładem duchownym karály: [...] ktore teraz żadnego *forum* nie máią/ [...] á pomłty łámego Bogá rychley y frogiey czekáią. *SkarKazSej* 701a.

»rychłe skończenie świata« (2): Thu możem pobaczyć tak z Hiftoriy iáko s pílmá świętego rychle fkończenie światá. *BielKron* 10, 224v.

»rychły skutek« [*szyk 1:1*] (2): *GórnDworz* Y6; táme ná dzień święty poczęcia Pánny Máriey/ Sigmuntá Kázimirzowego piątego Syná [...] śpolnymi głóffy Krolem Polłkim obwołáli/ y wybráli/ ktora Electia dla trzech przednieyłzych przyczyn fktuku rychłego dołzła *StryjKron* 707.

»rychła(-e) śmierć, skończenie żywota« [*szyk 5:2*] (6:1): Dla czego thez połtał k niemu [*Jeroboamowi*] Pan Bog Proroká Amos/ ktory mu pomłtę Bożą nád nim y nád ludem przepowiedał/ y fkończenie żywotá rychle. *BielKron* 87v; Acźkolwiek [*Domicjanus*] Biblioteki dał poczynić/ nápráwić/ y rołpíłác/ á włzákze ludzi vczone precz wygnał/ zwłáfczázá Ałtronomy y Mátematyki/ iź mu rychłą śmierć á złą powiedáli przyść. *BielKron* 148, 3, [84²], 146, 258, 310v.

»rychły upadek« (2): *BielKron* 414v; Bo gośpodárłtwo z grzechem/ czyni zá czálem łzkodę z pośmiechem/ y w potomku znáczny y rychły vpadek. *GostGosp* 154.

»rychłe zatracenie, zginienie« = *celeris perditio PolAnt* (1:1): A ielłize gdy tho Sákramentárfkie bluźnierłthwo/ tak Papieżá iáko y Krolá zwoiuię wPolłfcze/ á czegoź czekác innego w Polłfcze mamy/ iedno rychłego zginienia *OrzList* h2; *BudNT* 2.*Petr* 2/1.

Szereg: »pewny a rychły« (3): Też nafienie Kardamomi [...] Po fwyh rzeczach od bialey głowy pożywane po ranu/ abowiem tho nafienie śpráwue mocnie macicę ku pewnemu á richłemu poczęciu *FalZioł* V 86v; przeto [...] wołfko zebráli przeciw Rzymiánom/ połławłzy pirwey Wołfkowie do nich áby im wroćili co pobrali gwałtem/ ielłi ináčzey vczynią/ pewnego á rychłego nieprzyaciela nas máią. *BielKron* 109; *RejZwierc* 127.

Wyrażenie przyimkowe: »w rychłym czasie(-u)« = *wkrótce* (11): Iuż cie Bogu polecam towarzyszu miły/ Aby sie w Páńfkiey łálce twe dzyatki mnożyły. Ty też koniec dobry wzyłł swoiego żywotá/ Bo w rychłym czáfu zbędyelz fráfunku kłopotá. *BielKom* C7, G5v; *LubPs* gg5v; *BielKron* 92v, 357, 454v; Przeto to mi plagę Boską/ łáfiádá winłzuie/ Iź bicz Boży do nas przyść w rychłym czáfie czuie. *BielSat* G4v; *SkarŻyw* 311; *BielRozm* 2; A iżem w łálce twej/ żywot vgruntował/ Więc wierzę że w krotce będę sie rádował. Będę sie weselił/ w rychłym czásie Pánie *GrabowSet* D2v.

~ Szereg: »wnet albo w rychłym czasie« (1): Kto pierwszego dnia miesiąca Kwietnia puści łobie krew/ albo thego dnia ranion będzie/ albo trunk przyjmie/ ten wnet albo w richłym czaście vmrze. *FalZioł* V 46v.~

b. *Natychmiastowy, niezwłoczny; extemporaneus Calep* (12) : Czemu takowa kwalność więcej się przydawa po łpaniu rychłym niżli w czuyności. (-) Bowiem gdi kto rychło się wkładzie po obiedzie tedy tam nie wżitek pokarm z łtępuie do żołądka na doł *GlabGad* K6; Sprzątanie z polá rychłe/ to niemáły pożytek wczyni *GostGosp* 102; O wiezniach wielkiej deliberatyej potrzeba, arychley *ActReg* 98; *Extemporaneus, pro subitario accipimus* – Richli. *Calep* 397a.

Wyrażenia: »rychła odprawa« (3): Ayałbałcha y ynłze Bałłche połdrowy połzel od nasz a bandzye ych szandal ymyenyem názym, aby szyą przyczynły do Cezarza o rychłą y dobrą wrzeczyach názych odprawa *LibLeg* 7/9v; *BielRozm* 9; áby łpráwy wrzędowé/ álbo łkárgi/ które przed łędzie Stárołtów królestwa náłżego przytaczáné bywáią/ á potym do nas przez Rułzenie álbo Appellácię przypadáią/ áby były z Roki Królewłkiemi záwieszáné/ iáko té które rychły [!] odpráwy potrzebúią: á żeby tych/ którzy się łkárzą/ łpráwiedliwość nie byłá odkłádána *SarnStat* 536.

»rychła sprawiedliwość« [*szyk* 3:2] (5): Item natho yesthlibi thełch raycze zmyełczan swoych dluznikow onym czo dlwłzno. sprawyedliwołczy Nyeczinyli thedi łtharółtha myełcza onego. Bandzie myal mocz zupełną wczynycz sprawyedliwołcz rychlv zonich dluznikow. *MetrKor* 40/819, 40/817; *LibLeg* 10/121; POtoczny Sąd/ álbo iáko zowá Potrzebny/ iest then/ kthory okrom wložonych pewnych dni/ ná żądanie czyie o Imienie ruchome bywa: gdyby iáka potrzebá do tego przyćilkáłá/ to iesth/ álbo niemoc/ álbo łtárołć/ álbo rychła Spráwiedliwołć/ álbo co innego tákiego. *GroicPorz* m; *OrzRozm* T.

c. (*Przed*)wczesny; *maturus, praeceps, praecoquis, praecox, praematurus Cn* (5) : Dwanałty znak ciężkiego rodzenia: z łtrony Secundiny, to iest Łożyłka/ á to gdy nierichło wychodzi z niewiałty/ albo twarda iest ku łącznemu wriwaniu, albo záię dla nazbyt rychłego wychodzenia, j dla miękkóci/ cienkołci tego łożyłka. *FalZioł* V 18a; *ActReg* 138; Iarki/ Tátárki/ káždy bączny gołpodarz nie ma wiele śiac/ okrom przygody/ niewczás źimie záśianego zboża: bo bywa to/ że Iełień niepogodna/ á mroz rychły ożimień opoždzi/ tedy nie lza iedno iárzyną rátowác. *GostGosp* 106.

[*Wyrażenie:* »rychła śmierć«: SPráwiedliwy człowiek chociaźby też rychłą łmierciá vmárl [si morte praeeoccupatus fuerit *Vulg Sap* 4/7]/ w ochłodzeniu będzie. *GilPos* 308v (*Linde*).]

Szereg: »rychły a prędki« (1): Abowiem rychłe á prędkie wrawie Łożyłka/ czyni trudnołć rodzenia łluznego *FalZioł* V 18a.

Wyrażenie przyimkowe: »w rychłym (a. rychlejszym) czasie(-u)« = *wcześniej* (1): A będzie káždy przed wypráwą woienną y potrzebą v páná łwégo miał czas łżełci niedziel: w którym á nie rychleyłzym czásie [*non celerius JanStat* 581] odpułczenia od páná łwégo od łluzby będzie prołł y žádał. *SarnStat* 648; [[*Medea*] boiác się pogoniey wzięłá s sobá brátá młodego/ kthorego ná iednym wyłpie rozłiekáłá w łtuki/ y rołkładłá po wyłpie/ áby ociec/ álbo kto będzie gonił/ zábáwił się/ czyniác pogrzeb žáobliwy tęmu krolewicowi/ áź priyecháł [!] do Tefaliy w rychłym czáfu [*tj. wcześniej, zanim ojciec wznowił pogoń*]. *BielKron* 1551 10].

d. *Nagły, nieoczekiwany; repens, repentinus, subitus Calep; citus Cn (4)* : A wżdy oni w tych wlfytkich rzeczach ták zgrzeffyli/ A widzacz thákye dziwy á wżdy nye wyerzyli/ A też dni ich zginęły w ták márney próżności/ Látá ich przeminęły w rychley odmyenności [*cum festinatione Vulg Ps 77/33*] *LubPs R6v; Calep 912b [2 r.]*.

Wyrażenie: »rychłe zginienie« (1): Iákom tego dotknął w przekładzie Polfkim nowego názze⁸⁰ Teftámentu. Ktore ták opifawfy/ vkázuie tákże zaráz rychłe zginienie teyże beftyey káp.17. v 8. [Beftya ktorąś widział/ była á nie ieft: á ma wftąpić z przepáści/ á idzie na zginienie *CzechNT Apoc 17/8*] *CzechEp 375*.

5. O ludziach ze względu na ich cechy osobiste (8) :

a. [*Który czyni coś nie zwlekając* :

Wyrażenie: »rychły dawca«: Ma być daná iáłmużná nie z fńętku żadnego/ Ani z żalem/ lecz owfzem z fercá wefołego/ Więć ku temu nie czyniáć nieiákiey odwłoki/ Ale owfzem z prędkością bez żadney przewłoki. [...] Ieślize rychły dawcá ták fię pięknie chwali/ Czemuż fię fkápy człowiek nędznych nie vžali? *ProtJálm 7v.*]

b. [*Działający bez zastanowienia; porywczy, popędliwy*: Rychły, prątky, Nyebaczny preceps, qui cadit capite inclinato et corpore sequente ... preceps etiam d(icitu)r homo omnia sine mora et cum periculo faciens rychlo a zlye *ReuchlinBartBydg Bv*; Awtem Swieti Piotr [...] richlssy bendancz nadgynne zwolennyki, maiacz myecz, wygal gy, chcancz zabicz gednego z ssidow *SprChęd 45.*]

c. *Chcący i mogący coś zrobić, chętny, zdatny, zdolny [w tym: ku czemu (6)] (7)* : Czuyćie a modlcie fie/ abyćie nie wpadli w pokuřę/ botz duch rychly ieft ku obietzowaniu/ téż ij vmrzétz femną/ ale ciało ieft krewkié/ boiazliwé ku trwaniu ij fpełnieniu *OpecŻyw 99v; GlabGad Ov*; Ktorich vfta pełne złorzeczenia y gorzkořci. [...] A nogi ich fá prędkie ku rozlaniu krwi. (*koment*) Bo taci richli fá ku zwadzie a zwady [*lege*: z zwady] pochodzi męzoboyřtwo. *WróbŻořt 13/3*.

rychły w czym (1): A ktorzi ani w mowie ani wskładaniu niefá richli/ ći wybornie ku gadaniám według Dialectiki przysłuchaią. *KwiatKsiąż Kv*.

[*W przeciwstawieniu*: »rychły ... leniwy«: Miłuyemy milczenie/ długo fie tego vcząc/ czego mamy innych vczýć/ bądźmy rychli/ ku fluchániu/ leniwi ku mowieniu *ErazmJęzyk Ll (Linde).*]

Szeregi: »gorący i rychły« (1): Czemu milá braciá fpicie/ a wfłakořcie gorący ij wielmi rychly duch niedáwno mieli/ ijżefcie vmrzetz femną chcieli *OpecŻyw 99v*.

»skłonný a (i) rychły« (2): A kto vchramuie znałogu, bywa łzywy/ fałzywy obłudny/ [...] wfzakoż ku wfzitim rzeczám fklonný y richły ku namowieniu. *GlabGad P7v; KwiatKsiąż C*.

W przeni (1) : Abowiem młodzienfkie láta fklonne a rychłe fá ku grzeřzeniu *KwiatKsiąż C*.

d. *Szybko się orientujący, pojętny, inteligentny; okreřla rzeczownik oznaczający władze umysłowe (1)* :

Wyrażenie: »rychłe pobaczenie« (1): Kroki w chodzeniu szyrokie ale nie richłe vkazuią też grubořć rozumu, złá pamieć, fkepřtwo nierobotnořć y leniwe wierzenie. Zafię kroki drobne á prędkie rořtropny rozum, richłe pobaczenie y prędkořć w kaźdey fprawie vkaże. *GlabGad P7v*.

6. O działaniach i stanach (4) :

a. *Pochopny, nie poprzedzony rozważą (2)* : Morositas, Morum gravitas, et difficultas, quum nulla res satisfacere alicui potest – Skrzetnořcz, richłę obrazenie. *Calep 675b*.

Wyrażenie: »rychła wiara« = *łatwowierność* (1): Oczy nie wftawicne ale tam y łam fie wierzące znamio(nują) nie łtatek/ pftotę/ richłą wiarę/ kłamftwo/ łoczenie/ wftakoż żądliwość rzeczy czudzych j też ku wftitkiemu łacne przywiedzenie *GlabGad* N6v.

b. *Wymagający szybkiej realizacji* (2) : Rzeczy richle [*lege*: rychłe, *lekcja*: rychle *mniej prawdopodobna*] poczynay. *FalZioł* V 50; Kogożby tedy wielce nie porużyły ty rzeczy ku polepftzeniu á fwiątobliwośći żywotá? A dla wietftzego á rychleyftzego porużenia fwego/ przecźćić łoby możeńz ono co Páweł s. piŕze o przyfcie tego łędzyego w II. lifcie do Tefsálonicenłow w pirwftym kápitulum. *RejPosWstaw* [21³].

7. *Którego należy się spodziewać, który prawdopodobnie będzie* (1) : Tákże y oczóm [*wody ciepliczne*] niemáło pomogá/ iefli choroby w nich będą zwierzchowne/ które powiekam/ fkórze/ á kátóm należą/ áłbo które prze wilgotność zbytnią z głowy áłbo z żoładká/ wzrokowi co łzkodzą: lecz ktoby łábé z przyrodzenia oczy/ albo owé co kátáraktami á błónkami poroły/ wodą tą łeczyc ćciał/ y wodzie/ y rádzie/ przygáná rychléyfa/ niź oczóm popráwá. *Oczko* 14v.

** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : *Velox. Schnell. Rychły. Mymer*¹ 35v; *Pernix, praepes, promptus, richly BartBydg* 112; [*Rychły concitus ReuchlinBartBydg* h2v].

II. *Wyrażenia przyimkowe w funkcji przysłówka* (148) :

A. »**na rychle**« (1) :

1. *Zużywając na coś niewiele czasu, pośpiesznie* (1) : Vbacz tu ijz krol nad krolmi/ ráczył ijdz w domek vbogię^{g0} zwolenika/ a tam profté grubé nieprzyprawné bratz pokarmy/ ktoré narychle łprawiáno. *OpecŻyw* 44.

2. [*W przeciągu krótkiego czasu: A on [król Tomasz], już wiedząc o Turkoch, pracował się niebożatko w nocy i w dniu, aby mógł mieć jakie ludzi narychle.* *PamJancz* 113.]

3. [*Od razu, natychmiast: na richlye in promptu i(d est) in promptitudine ReuchlinBartBydg* B5v.]

B. »**w rychle**« [*w tym: w pisowni rozłącznej* (95), *łącznej* (52)] (147) :

1. *W przeciągu krótkiego czasu* (7) : tamże łwe wftykie rozładziwfy, [*Lech*] rozmnożył Lechi ktore Polaki zowá. Tak iź wrichle za łaská Bożą napełnili wftytko Słásko, Polfkę wielką áż do famey Wiłty. *MiechGlab* 43, 65; *LubPs* S4v; Rosproły was gniew Boży iáko lekkie plewy. Nie żártci to) iesli fię w rychle nie polepfty Połpolftwo/ á ći ktorzy wrzkomo łá nalepfty. *Prot* D2; Záiŕteby fię ták wrychle ięzyk náłz nieiáko rozłzerzyć mogł/ ktory iuź teráz bárzo zmálál. *BudBib* c; *KochPs* 123; [*Dydo*] Będąc gofcia y wdowá/ ták fie tám [*w Kartaginie*] rządziłá/ Ze w rychle ono páńftwo zás rołprzełtrzeniłá. *PudłDydo* A2v.

2. *O odstepie czasowym wydarzeń* (139) :

a. *Po upływie krótkiego czasu, wkrótce; o wydarzeniach przyszłych zwykle też: który na pewno nastąpi; brevi Miech, Modrz; in proximo HistAl; cito Vulg; in celeritate, in festinatione PolAnt* (138) : Przeto miłofciwa gołpodge [...] przymi tego [...] Márchołtá/ zwefołośćyá á zwdźięcznościa/ wrychle wielmożnoć twoiá wiele ynych rzeczy wáżnych ku czći á chwale twoiey połlubyone máłł mieć. *March*¹ *Wiet* A2; [*Jezus*] tamże leżatż mękę łwá cięłfká rozmyłłá/ ktorá wrychle dlá zbawieniá ludłkięgo cirpietż miál *OpecŻyw* 101v, 167; *MetrKor* 38/321; a przydzye wrychle ta panna ktoráłz to porodzy boga *PatKaz II* 57v, 25, 59, 61, 61v [2 r.], 63v, 64; *FalZioł* IV 40b; *GlabGad* A2v; á gdy fie iuź

[*Baifetus IX, pan turecki*] łtarzał: thedy lin iego Selimbafzeg [...] panftwo oycu odiał. Tamże Baifetus do wyfpu gdzie fie był wychował zawieziony w richle zmarł. *MiechGlab* 69; Ale podzwa do niego ftą dobrą nowiną Iż go w rychle dalibog wftytki troski miną *RejJóz* K6v, C, D5v, G5, N4; *RejKup* m6; [*Aleksander*] przewyciążał wftytki w náukach/ [...] ták iż wrychle nádewftytki otrzymał pirwíze mieyfłce w náukach [*velocitate obtinens principatum*]. *HistAl* A7, E7v, F2; *KromRozm I* A2v; *MurzNT* A2; Co dali bog wrychle fye ftánye/ yełli tá praca náłlá ludzyom przyyemna będzie. *KromRozm II* a2v; *LubPs* T3, V2 *marg*, V3, ff2; A mam tho dufanie w Pánie/ że y łam przyyde do was w rychle. *Leop Philipp* 2/24, *Num* 32/23, *Tob* 4 *arg*; *RejZwierz* 3v; *BibRadz Luc* 18/8, II 59d *marg*; *BielKron* 196; *KochSat* C; Stipendii spem propinquam facere, Dáć komu dobrą nádzieyę w rychle Iurgelt álbo myto otrzymáć. *Mącz* 326c; *Prot* D2; *SienLek* 131; *GrzegŚm* 61; Dawfzy tedy dobrá fwe w on cudzy fzfáfunek/ [*ojciec*] Spuścił fie ná dziećinny niepewny rátunek. Lecż go to niepomału [= *bardzo*] w rychle ofzukało/ Bo nie długo ftárcowi tych wczefności trwało. *HistLan* A3; Ale fie może fzczeńcie iefzczę łnadnie popráwić/ iż mi tho wftytko w rychle nágradzić może. *RejZwierc* 67v, 144, 153, 251v; A ci zásię/ ktorzy álbo Kácerftwá bronili/ álbo mu wczás niezábiegáli/ ále go przegładáli/ łami z nim wrychle poginęli *WujJud* 16v, 2; Bo oná przyiaźń nie trwała bywa/ thákże y oná zwirzchość [!] ktora z niey pochodzi/ w niwecz fie w rychle obráca. *RejPosWstaw* [41⁴]v; Lecż tákim wartogłowom indzie/ da Bog/ wrychle odpowiemy/ á teraz tylko onym/ o korychełmy poczęli mowić *BudNT przedm* bv, *Act* 25/4; á wždy mu to wftytko nic nie pomoże: przedfię on potrołze iáko śnieg táie/ y w rychle dá Pan Bog do końca s ftáie [!]/ y wniwecz fie obroći. *CzechRozm* 255v, 102; Kazał łobie koń podáć/ on potym pan ftáry/ Wpadł w vff nieprzyiacielłki/ záraz go zábili/ Ale to łami w rychle gárdły zápláćili. *PaprPan* Gg3v; Inłze rzeczy wáłzemu Vrzędowi potrzebne/ opátrzyły fie łońłkiego Synodu náłzego vchwałą/ ktore też dla pewney wiadomołci/ wftytkim dali Bog w rychle będą wydáne. *KarnNap* A3; *ModrzBaz* 70v; W rychle cię zdrowego (da pan Bóg) vyźrzemy/ y powinné pánu dzięki vczyniemy *KochPs* 28, 68, 73, 76, 82, 88, 92, 205; *StryjKron* 587; *NiemObr* 68, 152, 174, 180; Niewdzięczność mię ludzka potępiłá: Boday fię źle w rychle zápláćilá. *KochFr* 74; *WisznTr* 8, 12; *KochPam* 82; *KochPieś* 20; KRzyczym k tobie wieczny miły Pánie/ o łáłkawe wysłuchanie/ weźrzyłz ná fwoie ftworzenie/ á day wrychle wfpomożenie. *ArtKanc* I17v; Dżiś człowiek czyrftwy, vdátny/ názáiutr z śmierći niemocny/ wftytko wnetki przeminie/ Iáko ten piękny polny kwiát/ tákże y ten tho márnny świat/ w rychle ze wżem záginie. *ArtKanc* O4v, K5v; *KochProp* 6; *ActReg* 70, 128; Za thym fałżem ktemu záfię było w rychle przyłzło/ że iuz Pánowie przeciwko onemu práwu iáwnnie ziemie połiadáli *Phil* P4; *GrabowSet* H2; *LatHar* 522, 638; OBIáwienie IEfulá Chriftulá/ ktore iemu dał Bog/ áby okazał łługom łwym co fię ma dżiać w rychle *WujNT Apoc* 1/1, *przedm* 27, *Luc* 18/8, *Act* 25/4, *Rom* 16/20, 1.*Cor* 4 *arg*, 3.*Ioann* *arg*, *Apoc* 22/6; Turczyn niezbyty y iádowity łáśiad pod nas fię fzańcuie/ y z dowodnych árgumentow fię tego domyślawamy/ że ná nas w rychle z nienaczká nápadną *GrabPospR* N3, N2; *KlonKr* B4v; Czým kto grzełzy/ tymże męczony bywa. Y łtrzeż Boże ábyłmy tego wrychle nie doználi. Bo z Tyrránem możnym Tureckim woyny nie vydziemy. *PowodPr* 62, 41, 55, 75, 78; *CiekPotr* 59; *CzahTr* G3, G3v; *PudłDydo* A3 [2 r.]; [Bo wrychle náidowáli fie v Pátriárchow nad iednego Bogá prawdziwego domowe inłze Bołzki/ wrychle v Izráelczykow byli

czynieni Cielcowie y zá Bogi chwaleni rozmaici báltwanowie. Wrychle v Pogánow záváklána sfthála fie znaïomość Bogá práwego *GilKaz Aa3 (Linde s.v. rychło)*].

»w rychle po kim (2): [Bóg] Przywiódł był Króla [tj. *Henryka Walezego*] z dálekiéy kráiny/ Po którym wrychle miał vsiéesć kto iny. *KochPieś 40 [idem] KochWr 16*.

Połączenia: »iście w rychle« (2): (*did*) Iudas pewni oycza o Iozephie iż iest (-) [...] Ale fwego Iozepha wiem że go požądałz Iście w rychle dalibog oczyma ogládałz *RejJóz P5v; [Dusza mówi do Ciała:]* Przydzieć iście w rychle then čás/ w ktorym [Bóg] iście rozdzieli nas/ co pomoże twoy márnny čás/ do źemie zásię poydzielz/ pothym mąk wiecznych doydzielz. *ArtKanc S4*.

»już w rychle« (1): Aleć ie [*duchowieństwo katolickie*] Bog iuż wrychle odkryie: y znacznie czáry ich/ iáko Iánefá y Iámrefá świátu pokaże. *CzechEp 50*.

»pewnie ... w rychle« (2): Rzekł Heliałz/ miey w Pánu nádzyeię zupełną/ Pewnie fie przyodzyeiefz w rychle gládlzá wełną *RejWiz 185*; Kto łzczęfcia fwego dochodzi s trudnością/ Pewnie mu w rychle łtanie w gárdle kością. *RejZwierc 229*.

»(a, acz, i) potym (...) w rychle« [*szyk 7:5*] (12): *OpecŻyw 19*; Gdzież [tj. *do Krakowa*] przijechawłzi w padłem (w richle potim) w chorobę nie połpolitą, ktora mie trzymała więcey niż dwie lecie. *MiechGlab *2, 51*; a potim wrychle łtowarziłtwem Zeliłlawłzkiego towarziłtwo prziyál *LibMal 1543/68v; RejWiz 40*; A około krolá łpełná dwudziestu tyłięcy ludu niebyłó/ bo ielczé byli Kárwaći ná ofáték áni Słowacy nie przyćiągnęli/ ktorzy w rychle potym przybyli. *BielKron 306v; SkarŻyw 88*; Czým dał znác then człówiek mądry/ że [...] [*był*] dla częgoś złęgo więłzszego zołtháwiony/ co mu fie wedle ięgo Proroctwá sftáło/ był bowiem potym zábyty wrychle. *Phil M3*; Iezu zełłaniem Duchá S. ná świát/ w łzczódrobliwośći twoiey zálecony/ y potym v włzyłtkich narodow w rychle rozgłółzony/ zmiłuy fię nád n(ami). *LatHar 339, 320, 534; SzarzRytłSzarz nlb 2*.

»w rychle snadź« [*szyk 1:1*] (2): *RejJóz G6*; Bo [*Rzeczpospolita*] to Mátká náłzá/ ktemu káždy fye cny rodzi By iey łłuzył y ten w rychle łnadź w ten Cel vgodzi. *GroicPorzRej C4*.

»wnet w rychle« (1): vźrym kyedyć fie zmyeni/ Ten kłopot ktory cye z zyemie wneth w rychle wykorzeni. *LubPs Q2*.

»zaś w rychle« (2): (*nagł*) Domicianus okrutny Cefarz Rzymłki. (-) [...] Nákoniec był ták zhárdzyał kazał fie bogiem zwác/ Ale mu fie zász w rychle dał o to inłzy znác. Bo fie sftál ták nikczemnym iuż dał pokoy boiu/ Tylko Muchy bił fiedzac łkromnie ná pokoiu. *PaprPan [Gg]4; StrykKron 572*.

Frazy: »jako się to w rychle okaże« (1): Lecz przygoda gdy chce skarać łzuka miełtcza fwego Ta žadnemu nie przepułci trapi y prawęgo Iako fie to na mnie nędznym łnadz w rychle okaże Bo wiem acz mam łprawiedliwołcz zle mię łzczęfcie skaże *RejJóz G6*.

»wszystko w rychle przeminie« (2): *RejWiz 22*; Nie pomoże dowćip, mądrość/ áni też świecka dołtoyność/ włzytko w rychle przeminie *ArtKanc O5*.

»przyjdzie to wrychle« (1): Bo przydzie to wrychle [*quoniam adhuc pusillum*]/ iłz gdy złóści zginą z świátá/ będzie w was pánowála łprawiedliwość. *BudBib 4.Esdr 3/53*.

»przy(j)dzie w rychle (ten) czas« (3): bo przyydye wrychle czałz/ yłz ta panna przyydye ktora to dzyeczyátko porodzy *PatKaz II 58v; ArtKanc Q5v, S4*.

Wyrażenie: »w rychle przyszyły« (2): Przeto ofiel y wŕzelkie takowe zwierzę, czuie defzcz w richle przyŕzły j naŕtarza ŕwe vŕzi, znamię ie⁸⁰ przilcia vkazuiąc *GlabGad Cv*; V ŕtarich ludzi gdi takowe paznohti będą á palce też zcienczeią znamię iest fuchot w richle przyŕzłych á ŕmierci bliŕkiey. *GlabGad P3*.

b. *Od razu, natychmiast (1)* : ŕtrzeżyŕz áby pies álbo bydlę iákie tego [tj. *trucizny na muchy*] nieukuŕiło: ábowiem zdechnie/ iefli pićia w rychle/ niebędzie mogło doydź *SienLek 159*.

3. Nagle, nieoczekiwanie (1) :

Zwrot: »w rychle przypaŕć« (1): Przyymćye wdzyęcznie łáfkáwe od Pána karánye/ By w rychle nie przypádló iego rozgnyewánye [*nequando irascatur Dominus Vulg Ps 2/12*] *LubPs B2v*.

Synonimy: **I.** *prędkie, skory*; **1.** *barzy, bystry, chutki, chybki, chyży, rączy, żartki*; **3.** *krotki*; **4.a.** *bliski, pewny*; **b.** *nieodwłoczny, nieodwłoczony, pilny*; **c.** *wczesny*; **d.** *nagły, nieoczekawany, nieoczekiwany, niespodziały, niespodziany, niespodziewały, niespodziewany*; **5.b.** *bystry, popędliwy, porywczy, posmyczny, skwapliwy*; **c.** *chętny, ochoczy, ochotny, skłonny*; **d.** *bystry, dowcipny, obrotny, ostry*; **6.a.** *nierozważny, pochopny*; **II.** *prędko, skoro*; »**na rychle**« **1.** *barzo, bystrze, chutko, chybko, chyžo, poŕpiesznie*, »z prędká«, *rątczo, ŕpiesznie*; **2.** *krotce, krotko*, »na krotce«, »w krotce«, *niedługo*, »z prędká«, »na prędcé«, *wnet*; **3.** *natychmiast, nieodwłocznie*, »bez odwłoki«, »z prędká«, »na prędcé«, *skorze*; »**w rychle**« **1.** *krotko*, »na krotce«, »w krotce«, *niedługo*, »z prędká«, »na prędcé«; **2.a.** »w krotce«, *niedługo*; **b.** *natychmiast, nieodwłocznie*, »bez odwłoki«, »z prędká«, »na prędcé«, *skorze*; **3.** *nagle*, »z nagła«, »z nienacká«, *nienadziale*, »z nienagła«, *niespodziale, niespodzianie, niespodziewale, niespodziewanie*, »z prędká«, »na prędcé«.

Cf **NIERYCHŁY**, RYCHŁONOG